

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ РОЗВИТКУ ЮРИДИЧНОЇ ОСВІТИ

УДК 340

DOI <https://doi.org/10.51989/NUL.2021.3.26>

ПРАВОВА ПРИРОДА АКАДЕМІЧНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Костюченко Олена Євгенівна,

доктор юридичних наук, професор,

в. о. провідного наукового співробітника відділу забезпечення інтеграції

академічної та університетської правової науки та розвитку юридичної освіти

Київського регіонального центру Національної академії правових наук України

Стаття присвячена дослідженню правової природи академічної відповідальності. порушено питання, ця відповідальність є самостійним видом юридичної відповідальності чи міжгалузевим правовим інститутом. Зроблено висновок, що фактичною підставою академічної відповідальності є академічне правопорушення: винна, протиправна дія чи бездіяльність, що має шкідливі наслідки; учинена фізичною чи юридичною особою; яка посягає на процес навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності шляхом невиконання (недотримання) нормативно визначеного порядку підготовки, написання, захисту, оприлюднення, перевірки й оцінювання академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності. Для реалізації академічної відповідальності недостатньо законодавчого визначення видів академічних правопорушень. Аналіз фактичної підстави академічного правопорушення показав, що така юридична конструкція, як склад правопорушення, не дає змоги охопити наявний галузевий інструментарій охорони й захисту академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності. За академічні правопорушення доцільно застосовувати різні види юридичної відповідальності – цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну, кримінальну, тому її необхідно розглядати як форму правового примусу; обов'язок; негативні наслідки; правові відносини; міжгалузевий правовий інститут. Академічна відповідальність за своєю правовою природою є міжгалузевим правовим інститутом, тому вона потребує подальшого дослідження на предмет визначення особливостей цивільно-правової, дисциплінарної, адміністративної та кримінальної відповідальності за академічні правопорушення. Відмова від міжгалузевого підходу до академічної відповідальності істотно позначиться на її правових можливостях, що необґрунтовано звузить правові засоби (інструменти), які можуть застосовуватися в процесі її реалізації.

Ключові слова: академічна відповідальність, юридична відповідальність, академічне правопорушення, склад правопорушення, міжгалузевий правовий інститут.

Kostyuchenko Olena. Legal nature of academic responsibility

The article is devoted to the research of the legal nature of academic responsibility. The issue was raised as to whether this responsibility is an independent type of legal liability or whether it is an interdisciplinary legal institution. It is concluded that the actual ground of academic responsibility is an academic offense: guilty, illegal act or inactivity that has harmful consequences; committed by a natural or legal person; which encroaches on the training process, teaching and conducting educational, scientific (creative) activities by non-compliance with the normatively defined procedure for training, writing, defense, publication, verification and evaluation of academic texts and other objects of intellectual property rights. It is not enough the legislative definition of types of academic offenses to implement the academic responsibility. The analysis of the factual ground of an academic offense has showed that such legal construction as the composition of the offense does not allow to cover the existing branch tools of protection and defense of academic texts and other objects of intellectual property rights. For academic offenses it is advisable to use different types of legal liability – civil, disciplinary, administrative, criminal, and therefore, it should be considered as: a form of legal coercion; obligation; negative consequences; legal relations; interdisciplinary legal institute. The academic responsibility by

its legal nature is an interdisciplinary legal institution, so it needs further research to determine the features of civil, disciplinary, administrative and criminal liability for academic offenses. The refusal of the interdisciplinary approach to academic responsibility will significantly affect its legal opportunities, which unreasonably narrows the legal means (tools) that can be used in the process of its implementation.

Key words: *academic responsibility, legal liability, academic offense, composition of the offense, interdisciplinary legal institute.*

Академічна відповідальність для української правової науки є новим явищем та актуальною проблемою правової науки, вирішення якої вимагає відповіді на питання про її правову природу й обґрунтування на цій основі шляхів удосконалення законодавства про академічну доброчесність, адже академічна відповідальність як реакція на порушення академічної доброчесності є дієвим правовим інструментом правового забезпечення академічних цінностей, як-то: довіра, справедливість, повага, чесність, відповідальність тощо. Сучасні дослідження у сфері академічної відповідальності свідчать, що це питання все частіше привертає увагу наукової спільноти. Проте правова природа академічної відповідальності в законодавстві України не відображена повною мірою.

Тому метою статті є визначення правової природи академічної відповідальності для відповіді на питання: ця відповідальність є міжгалузевим правовим інститутом чи самостійним видом юридичної відповідальності.

Методологічну основу дослідження становлять праці таких науковців, як С.С. Алексєєв, В.Г. Жоронокуй, М.В. Затхей, Б.П. Карнаух, Ю.В. Малогулко, С.М. Олейников, С.П. Погребняк, У.М. Проценко, І.М. Стифанишин, С.Д. Цалін, Н.А. Юрко.

У науковій літературі висловлюються думки, що необхідно «ввести в чинне освітнє законодавство України чітко визначені та суворі норми відповідальності для студентів, викладачів, науковців за плагіат; зобов'язати вищі навчальні заклади реалізувати власну політику забезпечення академічної доброчесності шляхом розробки кодексів честі студентів і етичних кодексів викладачів та представників адміністрації» [1]. Такий підхід до проблеми вказує на її правовий аспект і на те, що відповідальність за порушення академічної доброчесності є необхідним складником цілісного механізму забезпечення доброчесності в академічній та універси-

тетській спільноті. Науковці наголошують, що «види академічної відповідальності за конкретні порушення академічної доброчесності визначаються спеціальними законами та/або внутрішніми положеннями закладу освіти, що мають бути затверджені основним колегіальним органом управління закладу освіти та погоджені з відповідними органами самоврядування здобувачів освіти в частині їхньої відповідальності. Особі, яку звинувачують у порушенні академічної доброчесності, має бути забезпечена можливість надання пояснень та доведення своєї невинуватості» [2, с. 135–136]. Тобто, дискутуючи про види академічної відповідальності, варто також приділяти увагу процесуальним аспектам притягнення до такої відповідальності.

У статті 42 Закону України «Про освіту» йдеться про академічну відповідальності суб'єктів. Але що таке «академічна відповідальність»? За які порушення вона застосовується? Чи є вона самостійним видом юридичної відповідальності? Хто і як має притягнути до цієї відповідальності? Для відповіді на ці питання варто розглянути академічну відповідальність в аспекті її практичної реалізації. Зокрема, у ч. ч. 5, 6 ст. 42 Закону України «Про освіту» визначено, що за порушення академічної доброчесності педагогічні, науково-педагогічні, наукові працівники закладів освіти та здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності. Частина 9 ст. 42 названого Закону закріплює, що форми та види академічної відповідальності закладів освіти визначаються спеціальними законами [3]. Сьогодні такого спеціального законодавчого акта немає. Для притягнення суб'єкта до будь-якої юридичної відповідальності необхідно мати нормативну підставу. У нашому випадку такі підстави визначені в ст. 42. згаданого Закону, а саме: академічний плагіат, самоплагіат, фабрикація; фальсифікація; списування;

обман; хабарництво; необ'єктивне оцінювання тощо. Із цього приводу зазначимо лише те, що таке академічне правопорушення, як «самоплагіат», потребує окремого дослідження й обґрунтування. Тут принциповим є те, що законодавство закріплює перелік академічних правопорушень, а отже, за логікою закону вона є відповідальністю юридичною.

С.П. Погребняк наголошує, що «суб'єкти притягуються до юридичної відповідальності за вчинення правопорушення. Ця ознака дозволяє відокремити юридичну відповідальність від запобіжних заходів... від обмежень та втрат, які є наслідком правомірної поведінки... або неправомірної поведінки, що не визнається правопорушенням...» [4, с. 22]. Тобто для того, щоб будь-яку особу притягнути до академічної відповідальності, потрібно довести, що вона скоїла правопорушення, яке є фактичною підставою юридичної відповідальності. Щодо фактичної підстави академічного правопорушення, то її правова характеристика в Законі України «Про освіту» не визначена належним чином. Для притягнення суб'єкта до академічної відповідальності необхідно однозначно розуміти, яка це відповідальність, і вже на основі цього можуть бути вирішені питання про: (а) негативні наслідки за вчинення правопорушень; (б) коло суб'єктів, уповноважених на притягнення до академічної відповідальності; (в) процесуальні норми, що регламентують провадження у справах про порушення академічної доброчесності тощо. Для відповіді на низку цих питань ми застосували таку правову конструкцію, як склад правопорушення. Що це показало?

До складу правопорушення входять його необхідні елементи: об'єкт, об'єктивна сторона, суб'єкт і суб'єктивна сторона. Об'єкт правопорушення – це охоронювані правом суспільні відносини, які склалися в різних їх сферах у зв'язку з конкретним елементом – матеріальним або нематеріальним благом, цінністю, предметом, інтересами суб'єктів права, яким заподіюється або може бути заподіяно шкоду протиправним діянням [5, с. 722]. Об'єктивна сторона правопорушення – це зовнішній вияв протиправного вчинку. До обов'язкових елементів об'єктивної сто-

рони належить діяння (дія чи бездіяльність суб'єкта); його шкідливі наслідки (або загроза їх настання); необхідний причинно-наслідковий зв'язок між діянням і наслідками [5, с. 723]. Суб'єкт правопорушення – це фізична або юридична особа, яка вчинила правопорушення. Необхідна ознака суб'єкта – його деліктоздатність, тобто визнана законом презумпція спроможності особи персонально відповідати за протиправні діяння. Деліктоздатність юридичних осіб (на відміну від фізичних) виникає з моменту їх публічної легалізації [5, с. 724–725]. Суб'єктивна сторона правопорушення (вина) – це сукупність ознак, які відображають психічне ставлення особи до власного діяння та його шкідливих наслідків. Правопорушенням визнається лише діяння особи, яка є осудною. Осудність – психічний стан особи, який полягає в її здатності за рівнем соціально-психологічного розвитку й соціалізації, віком і станом психічного здоров'я усвідомлювати фактичну сторону й суспільну шкоду свого діяння, керувати ним під час здійснення та нести за нього юридичну відповідальність [5, с. 725]. Отже, для притягнення суб'єкта до академічної відповідальності необхідно встановити, чи є в його діях склад правопорушення. А сам склад правопорушення (правова модель) є основою для юридичної кваліфікації поведінки чи діяльності суб'єкта, якого підозрюють (обвинувачують) у порушенні академічної доброчесності.

Розберемося докладніше зі складом правопорушення у сфері академічної доброчесності (академічне правопорушення). Об'єкт правопорушення – соціальне благо, яке захищає закон, а саме: процес навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності. Суть цього соціального блага полягає у правовій охороні процесу підготовки, написання, захисту, оприлюднення, перевірки й оцінювання академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності.

Тобто правопорушник посягає на суспільні відносини, що реалізуються в результаті навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності. Об'єкт правопорушення в цьому випадку пов'язаний із метою

(бажанням) порушника – не виконувати (не дотримуватися) нормативно визначеного порядку підготовки, написання, захисту, оприлюднення, перевірки й оцінювання академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності. Порушник має на меті в неправомірний спосіб, шляхом порушення визначеного порядку, отримати матеріальні та/або нематеріальні блага. Бажаючи отримати оцінку, диплом, атестат тощо, особа не долучається до процесу засвоєння (створення, поглиблення) знань, а намагається представити результати діяльності іншої особи як свої, у результаті чого отримати бажаний результат. Об'єкт правопорушення в частині перевірки й оцінювання академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності також пов'язаний із отриманням матеріального та/або нематеріального блага, наприклад, неправомірна винагорода, і такі дії вже можуть бути кваліфіковані як корупційне правопорушення.

Фактично об'єкт правопорушення – це посягання на процес навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності, у результаті чого цей процес спотворюється, а безпосереднім доказом порушення цього процесу є предмет правопорушення, який несе на собі прикладне навантаження. Тобто предметом академічного правопорушення є матеріальний об'єкт, що фіксується в академічному тексті або іншому об'єкті права інтелектуальної власності.

Об'єктивна сторона академічного правопорушення як зовнішній вияв неправної поведінки полягає в діях чи бездіяльності (поведінці) фізичної особи та/або діях чи бездіяльності (діяльності) юридичної особи. Такі дії чи бездіяльність як елемент складу правопорушення повинні підлягати ідентифікації ззовні, вони повинні бути придатними до правового оцінювання. Важливо, що така поведінка чи діяльність у причинно-наслідковому зв'язку призводять до шкідливих наслідків або утворюють загрозу їх настання. Характеризуючи об'єктивну сторону академічного правопорушення, варто наголосити, що шкідливі наслідки тут необхідно розглядати в площині приватних і публічних інтересів, соціального й економічного

ефекту. Порушник своїми діями чи бездіяльністю порушує цілісність соціального зв'язку між учасниками відносин, що виникають у результаті навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності. Як результат шкідливості такої поведінки (діяльності) у приватній площині – неотримані знання, у публічній – неякісна підготовка спеціаліста, його некомпетентність, недостовірні результати наукових досліджень тощо.

Стосовно економічного та соціального ефекту шкідливого наслідку порушення академічної доброчесності як складника правопорушення зазначимо, що фактично некомпетентність дипломованого спеціаліста чи недостовірні результати навчальної (наукової) діяльності істотно позначаються на подальшій роботі таких фахівців, що призводить (може призвести) до майнових втрат і репутаційних утрат тієї особи, яка співпрацює з некомпетентним спеціалістом або яка використовує в діяльності недостовірні результати наукових досліджень. У контексті залежності шкідливих наслідків і соціального ефекту зазначимо, що саме цей соціальний складник став ключовим каталізатором правового регулювання академічної доброчесності. Зокрема, український парламент удався до законодавчого регулювання відповідальності за порушення академічної доброчесності «з метою забезпечення довіри до результатів навчання та/або наукових (творчих) досягнень» [3].

Причинно-наслідковий зв'язок неправомірних дій чи бездіяльності суб'єкта та наслідки таких діянь позначаються не лише на якості отриманих знань, а й на формуванні професійної поведінки спеціаліста, що характеризується неповагою до законодавства і права загалом. Такий зв'язок між шкідливими наслідками академічної недоброчесності та діями полягає не лише в неотриманні конкретним здобувачем освіти необхідних знань, а й у «вимиванні» знань із професійних груп у різних сферах життєдіяльності. Масштабність недоброчесності в освітній і науковій сферах та її прояви не лише загрожують необґрунтованими витратами на оплату праці працівників, які за рівнем знань і навичок не відповідають кваліфікації, зазначеній у їхніх докумен-

тах, а й загалом загрожують процесу передачі знань і наступництву знань між поколіннями.

Щодо суб'єкта академічного правопорушення необхідно зазначити, що загальне формулювання – фізичні та юридичні особи – указує на те, що нормативні умови дотримання академічної доброчесності звернені до кола осіб, що є учасниками відносин, у яких опосередковується процес навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності. Характеризуючи суб'єкта академічного правопорушення, варто говорити про наявність у нього деліктоздатності, і якщо юридична особа є деліктоздатною з моменту її державної реєстрації, то фізичні особи набувають цих якостей з віком. За логікою ст. 42 Закону України «Про освіту», до суб'єктів академічної відповідальності належать здобувачі освіти, педагогічні, науково-педагогічні та наукові працівники закладів освіти, заклади освіти [3]. Такий підхід повною мірою відповідає меті закону про освіту, водночас у самому Законі також закладено правові засади доброчесної поведінки для науковців і наукових установ. Проте для повноти законодавчого визначення суб'єктів академічної відповідальності недостатньо тих приписів, які вміщено в названій статті Закону, як впливає з її змісту, законодавець має намір деталізувати академічну відповідальність шляхом прийняття спеціального закону. Цей намір утілено, зокрема, у Проекті Закону України «Про академічну доброчесність», який розміщено на сайті Національного агентства із забезпечення якості освіти [6]. З аналізу цього Проекту випливає, що суб'єктами академічної відповідальності є значно ширше коло осіб, аніж ті, які пов'язані між собою правовими зв'язками в процесі навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності.

Ми вважаємо, що коло осіб, на яких поширюються (мають поширюватися) положення про академічну доброчесність, значно ширше, ніж визначено в законодавстві про освіту, і природно, що в такому разі суб'єктом необхідно визнати вченого, який здійснює наукові дослідження незалежно від місця його роботи та/або який є членом спеціалізованої вченої ради,

членом редакційної колегії наукового або навчального видання, рецензентом тощо, адже вчений не завжди обіймає посаду науково-педагогічного чи наукового працівника. Тому вважаємо, що це має бути відображено в законодавстві. Суб'єкти провадження наукової (творчої) діяльності – це вчені, а отже, у спеціальному законі, на відміну від чинного законодавства про освіту, перелік суб'єктів повинен бути доповнений словом «учений».

Щодо фізичних осіб, то проблема притягнення їх до академічної відповідальності полягає не в тому, щоб поіменувати їх у законодавстві, а в тому, з якого віку фізична особа, зокрема, ідеться про здобувачів освіти, спроможна усвідомлювати свої дії та відповідати за вчинення протиправного діяння. Питання стосується деліктоздатності здобувачів освіти. І саме в цьому аспекті відбувається перетин проблеми визначення складу академічного правопорушення та проблеми правової природи академічної відповідальності. Якщо академічна відповідальність упродовжується як самостійний вид юридичної відповідальності, то питання суб'єкта академічного правопорушення є ключовим. Якщо академічну відповідальність розуміти як збірне поняття, то відповідь на питання про деліктоздатність чи осудність суб'єкта вирішується за загальними правилами того виду відповідальності, яка застосовується: дисциплінарна, цивільно-правова, адміністративна, кримінальна, а питання про коло суб'єктів правопорушення вирішується вже чинним законодавством.

Стосовно юридичних осіб як суб'єктів академічної відповідальності зазначимо, що такими суб'єктами є не лише заклади освіти чи наукові установи, а й будь-які підприємства, установи, організації, які проваджують освітню, наукову (творчу) діяльність і в результаті цієї діяльності створюють академічні тексти та інші об'єкти права інтелектуальної власності. Акцент у визначенні кола суб'єктів, на наше переконання, необхідно робити через результат – створення академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності в процесі провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності. Щодо питання деліктоздатності юридич-

ної особи, то у вітчизняному законодавстві таку особу визначено деліктоздатною з моменту її публічної легалізації.

Суб'єктивна сторона академічного правопорушення. Ознаки, що відображають психічне ставлення особи до власного діяння та його шкідливих наслідків, у питанні дотримання академічної доброчесності прямо залежать від віку особи й особливостей її розвитку та соціалізації. При цьому саме вік особи є ключовим чинником формування її ставлення до своїх дій. Наприклад, недоброчесна поведінка учня 5 класу, що виявилася в списуванні контрольної роботи, істотно відрізняється від поведінки студента при списуванні. У двох випадках усвідомлення особами шкідливих наслідків є різним, адже школяр не розуміє в силу свого віку шкідливості такої поведінки для подальшого оволодіння ним новими знаннями; студент же розуміє (має розуміти) неправомірність такого вчинку з його наслідками для набуття ним загальних і професійних компетентностей, визначених стандартом освіти. Можна навіть говорити про те, що в разі однакового ступеня психічного ставлення до списування здатність цих осіб усвідомлювати шкідливість наслідків своєї поведінки є різною. Різна здатність суб'єктів академічного правопорушення усвідомлювати шкідливі наслідки своїх дій переконує нас у тому, що й правові наслідки недоброчесної поведінки суб'єктів повинні різнитися. Диференціація заходів відповідальності за порушення академічної доброчесності вже сьогодні має своє законодавче закріплення, про що свідчать положення ч. 6 ст. 42 Закону України «Про освіту», зокрема відрахування із закладу освіти не застосовується до осіб, які здобувають загальну середню освіту [3].

У питанні про суб'єктивну сторону академічного правопорушення юридичних осіб «дискусія між прихильниками психологічного та поведінкового підходів є досить далекою від завершення. Камінем спотикання у напрацюванні єдиного розуміння вини організації є те, що у різних законодавчих актах використано різні концепції, що перешкоджають єдності вирішення питань правозастосовної практики, а також ускладнюють процес сприй-

няття вини як загальної умови юридичної відповідальності для юридичних осіб» [7, с. 163]. Погоджуючись із наведеним твердженням, зазначимо, що для академічної відповідальності як збірного поняття питання вини може бути вирішено через призму галузевих видів відповідальності. Зокрема, у цивільному праві вина розглядається не з позиції психологічної теорії, а в контексті поведінкової теорії, що підтверджує нашу думку про необхідність розглядати академічну відповідальність як поняття, яке охоплює всю правову матерію стосовно вчинення академічного правопорушення та правових наслідків таких дій чи бездіяльності. Фактично в приватному праві для суб'єкта правопорушення суб'єктивна сторона складу академічного правопорушення включає тільки провину, яка є «юридичним поняттям, яким констатується, що протиправне діяння було скоєно в ситуації вільного вибору, за якої правомірний варіант поведінки був розумно очікуваним» [4, с. 94].

Отже, удосконалюючи чинне законодавство в частині академічної відповідальності, уважаємо за доцільне переформулювати зміст ч. ч. 5, 6 ст. 42 Закону України «Про освіту» й закріпити, що «за порушення академічної доброчесності винні особи несуть дисциплінарну, цивільно-правову, адміністративну та кримінальну відповідальність». Таке формулювання не виключає можливості закріпити в законодавстві санкції за порушення академічної доброчесності. Такий підхід до академічної відповідальності дає змогу визначити академічне правопорушення як суспільно небезпечне шкідливе діяння, що заборонене законодавством, а сама заборона підкріплюється загрозою застосування до винної особи заходів юридичної відповідальності, які «поділяються на три групи: моральні, майнові та особисті. Крім цього, для кожного виду юридичної відповідальності характерні власні моральні, майнові чи особисті заходи впливу» [8, с. 33].

Викладений вище аналіз академічного правопорушення через призму складу правопорушення демонструє необхідність розгляду цього негативного явища як діяння, за вчинення якого мають застосовуватися різні види юридичної відповідальності, а це доводить, що академічна

відповідальність не є самостійним видом юридичної відповідальності.

Упровадження у вітчизняному освітньому, науковому і творчому середовищі реальних механізмів реалізації юридичної відповідальності за порушення академічної доброчесності прямо пов'язано з визначенням правової природи академічної відповідальності. Як зазначає С.С. Алексєєв, правова природа – це юридична характеристика цього явища, що відображає його специфіку, місце й функції серед інших правових явищ відповідно до його соціальної природи [9, с. 418]. А тому, на наше переконання, правова природа академічної відповідальності розкривається через її функції, що сукупно відображають соціальний складник цього явища. Соціальний складник академічної відповідальності розкривається в її меті, а її місце в юридичній відповідальності визначається через ті об'єкти, які вона охороняє.

Відповідаючи на питання про місце академічної відповідальності в системі юридичної відповідальності, звернемося до закону логіки «зворотного відношення між змістом та об'ємом поняття», який обґрунтовує, що поняття як форма мислення відображає істотні властивості об'єктів і відношення між ними. Структура будь-якого поняття включає в себе зміст та об'єм, де зміст є сукупністю ознак, притаманних об'єкту. Об'єм поняття – це множинність об'єктів, які володіють ознаками, що входять у зміст поняття. Об'єм збірного поняття, своєю чергою, складається з об'єктів, які утворюють єдину сукупність. Ознаки, що становлять зміст поняття, відносяться до сукупності об'єктів. Між

змістом та об'ємом існує залежність, яка зафіксована в законі зворотного відношення між змістом та об'ємом. Чим більший об'єм поняття, тим менший його зміст, чим більший зміст поняття, тим менший об'єм [10, с. 253–254]. Застосуємо закон логіки «зворотного відношення між змістом та об'ємом поняття» в поєднанні з методом логіко-графічного структурування до поняття «академічна відповідальність» (рис. 1, рис. 2).

Тобто якщо академічна відповідальність – це юридична відповідальність, то її об'єм охоплює цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну та кримінальну відповідальність з відповідним об'єктами охорони. Якщо академічна відповідальність – це самостійний вид юридичної відповідальності, то вона потребує визначення її властивостей, відмінних від чинних видів юридичної відповідальності, визначення власних об'єктів охорони, інструментарію тощо. Ураховуючи об'єкти правової охорони, мету правового регулювання академічної доброчесності, наявність чинних механізмів притягнення до дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності, можемо зробити висновок, що академічна відповідальність є міжгалузевим правовим інститутом, що дає змогу охопити об'єкти правової охорони в цивільному, трудовому, адміністративному та кримінальному праві.

Отже, законодавство України з питань академічної доброчесності загалом та академічної відповідальності зокрема потребує суттєвого вдосконалення. Працюючи в цьому напрямі, варто враховувати таке:

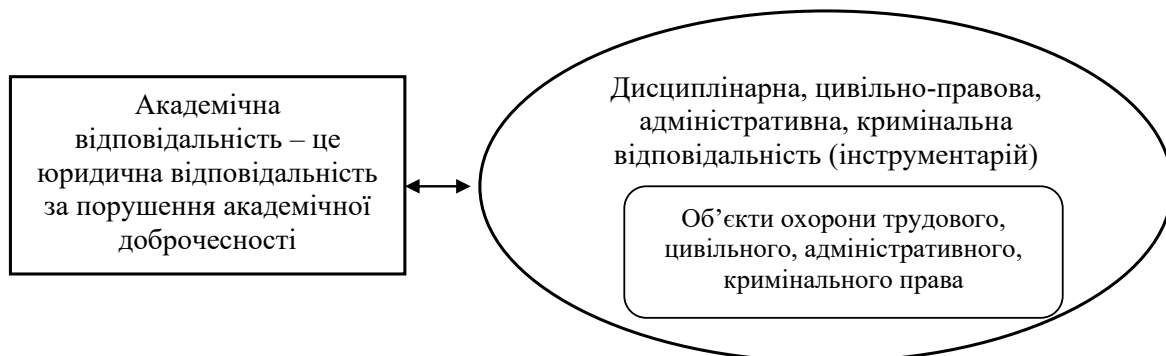

Рис. 1. Взаємозалежність змісту й об'єму поняття «академічна відповідальність» як збірного поняття й міжгалузевого інституту

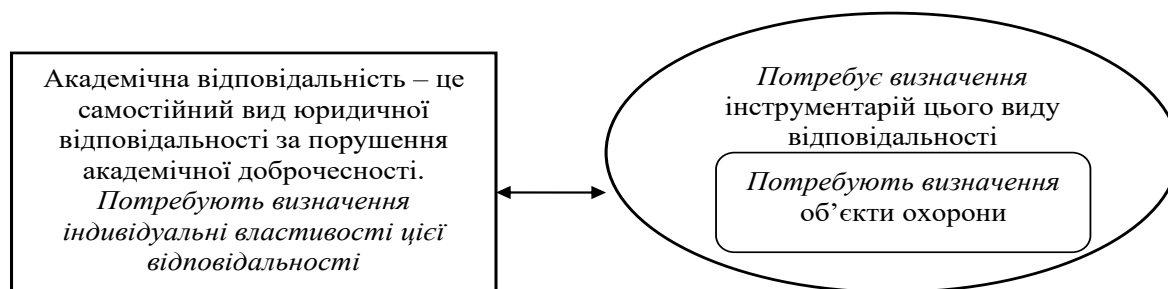

Рис. 2. Взаємозалежність змісту й об'єму поняття «академічна відповідальність» як нового, самостійного виду відповідальності

– по-перше, академічну відповідальність необхідно розглядати як: (а) форму правового примусу; (б) обов'язок; (в) негативні наслідки; (г) правові відносини; (д) міжгалузевий правовий інститут;

– по-друге, для реалізації академічної відповідальності недостатньо визначення видів академічних правопорушень. Аналіз академічного правопорушення показав, що така юридична конструкція, як склад правопорушення, не дає змоги охопити наявний галузевий інструментарій охорони й захисту академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності. Зокрема, це стосується притягнення до цивільно-правової відповідальності юридичних осіб. За академічні правопорушення доцільно застосовувати різні види юридичної відповідальності – цивільно-правову, дисциплінарну, адміністративну, кримінальну;

– по-третє, фактичною підставою академічної відповідальності є академічне правопорушення: (а) винна, протиправна дія чи бездіяльність, що має шкідливі наслідки; (б) учинена фізичною чи юридичною особою; (в) яка посягає на процес навчання, викладання та провадження освітньої, наукової (творчої) діяльності шляхом невиконання (недотримання) нормативно визначеного порядку підготовки, написання, захисту, оприлюднення, пере-

вірки й оцінювання академічних текстів та інших об'єктів права інтелектуальної власності;

– по-четверте, правова природа академічної відповідальності розкривається колом об'єктів правової охорони в цивільному, трудовому, адміністративному та кримінальному праві в поєднанні з її соціальним призначенням, що охоплює функції юридичної відповідальності та її мету. Академічна відповідальність за своєю правовою природою є міжгалузевим правовим інститутом, її домінантною функцією є виховна (превентивна). Приватний і публічний характер академічної відповідальності вказують на розмежування санкцій за порушення академічної доброчесності залежно від ступеня суспільної шкоди, завданої діянням;

– по-п'яте, академічна відповідальність як міжгалузевий правовий інститут потребує подальшого дослідження на предмет визначення особливостей дисциплінарної, цивільно-правової, адміністративної та кримінальної відповідальності за академічні правопорушення. Відмова від міжгалузевого підходу до академічної відповідальності істотно позначиться на її правових можливостях, що необґрунтовано звужить коло правових засобів (інструментів), які можуть застосовуватися в процесі її реалізації.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Малогулко Ю.В., Затхей М.В. Проблеми академічної доброчесності в вищих навчальних закладах. URL: <http://ir.lib.vntu.edu.ua/bitstream/handle/123456789/20459/3857.pdf?sequence=3&isAllowed=y>.
2. Юрко Н.А., Стифанишин І.М., Проценко У.М. Академічна доброчесність: основні принципи та види порушень. *Young Scientist*. 2020. № 3.2 (79.2). Р. 133–136.
3. Про освіту : Закон України від 05.09.2017 № 2145-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 38–39. Ст. 380.

4. Проблеми правової відповідальності : монографія / Ю.П. Битяк, Ю.Г. Барабаш, Л.М. Баранова та ін. ; за ред. В.Я. Тація, А.П. Гетьмана, В.І. Борисової. Харків : Право, 2014. 348 с.

5. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Харків : Право, 2016. Т. 3 : Загальна теорія права / редкол. : О.В. Петришин (голова) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права імені В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т імені Ярослава Мудрого. 952 с. : іл.

6. Про академічну доброчесність : Проект Закону України. URL: https://naqa.gov.ua/wp-content/uploads/2021/01/%D0%BF%D1%80%D0%BE%D1%94%D0%BA%D1%82-%D0%B7%D0%B0%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%83-%D0%BF%D1%80%D0%BE-%D0%90%D0%BA%D0%B0%D0%B4%D0%94%D0%BE%D0%B1%D1%80%D0%BE%D1%87%D0%B5%D1%81%D0%BD%D1%96%D1%81%D1%82%D1%8C_4.pdf.

7. Жорнокуй В. Вина юридичної особи: сучасний стан учення. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 1. С. 160–164.

8. Чуб В.О. Заходи юридичної відповідальності – важливий елемент регулювання суспільних відносин у сучасній правовій державі. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. 2017. № 1. Т. 2. С. 32–35.

9. Алексеев С.С. Собрание сочинений : в 10 т. [+ справоч. том]. Москва : Статут, 2010. Том 2 : Специальные вопросы правоведения. 471 с.

10. Цалін С.Д. Логічний словник-довідник. 4-те вид., випр. і доп. Харків : Факт, 2006. 400 с.